

DE LA

Real Academia de Buenas Letras

— DE BARCELONA —

— ABRIL A JUNIO DE 1914 —

RECEPTARI DE MICER JOHAN

Guardem en la nostra llibreria un interessant manuscrit del segle XV que conté curiosíssimes receptes; forma un petit volum de 94 folis, de fort paper de fil, de 144 × 100 mm. Los 33 folis primers són innumerats; los restants numerats modernament. Comença però no acaba; al final del fol. 92 (in.) lo text queda truncat per faltarhi alguns folis. Procedeix de Viçh hont lo comprà un antiquari de Barcelona fa sis o set anys.

*
* *

En un full arrencat del volum, de paper més prim, s'hi llegexen algunes notes incoherents o incompletes sobre quins són los dies de bona lluna per les sagnies, segons Ypocràs:... «que lo primer dia de la luna ni lo segon ni lo terç no es bona la luna, lo quart dia si que mester será pot om fer sagnia si no será dia abciach, lo .v. dia es bo, lo sisen dia es mala; de set, de vuyt e de nou es bona..... e de deu es mala e de dotse es bona e de onze e de tretze e de quatorze e de quinze e de setze es mala luna, que diu lo saui que *en luna plena no toch la tua uena*, en deset dies es bona...»

En lo primer full del llibre sembla començada una fórmula que ocupa les dues cares del full y la meytat del recto del segón (y per çò sembla que'l llibre no comença). En la primera cara la tinta està, per l'ús o'l fregadis bastant esborrada; n'hem pogut fer aquesta copia deficient:

«Sia plegada a la dona la mare començant als dits dels peus per munt, fregant ab oly de murta e oly de mastech e après les cames e les cuxes e anques segons se costuma de plegar. En après sien començats als dits de les mans per auall, braços e espatlles fins als rençons e fet açó sia gitada la dona de ventre sobre lo llit e ajau trementina de vet... encens e mastech poluorizats, sanch de dragó, clauells mascles e fembres, canyella, nous de xarch; totes aquestes coses poluorizades

e eguales en cantitat sien ben mesclades e poluorizades e sien posades a la dona sobre la trementina e après posarly en dos estopades de lly de alexandria ben estengudes sobre la trementina e exes especies damunt dites fins que per si matexes sen lleuen del tot. Es necessari mentre la dona tingua les estopades no jagua ab son marit ne lo marit ab altre dona, après ques faça banyar e ques rente be tota, com sia fora dels banys prengua de les dits dos olis e que sen unte en la forcadura, en après aja grex de arigó hun petit mesclat ab oly de algalia o ab algalyia fina e que aquell se meta dins la natura be amunt com se vulla metre al llit ab son marit e com sien acostats aia drab ab drab de lly perfumat ab ensens, métal entre les cuxes ben pégat e girse de la part dreta e no horine dins dues ores o tant com sen puxa estar. Aquesta recepta es prouada».

(Segueix al verso d'aquesta plana): Per aquels que morden al cor o a la bora del ventrel e la oració següent portant la ab si: Potestas dei patris ✠ sapientia filii ✠ virtus spiritus sancti ✠ liberet te ab omni malo ut vermis tui moriatur, in aqua reuertat in onore beati onnofri martiris tui et per misericordiam ✠ domini ✠ nostri ✠ jeshu ✠ crhisti ✠ filii dei ✠ ad michi guilermus uidal ✠ dum apperiant super me nocentes ut edant carnes meas ipsi infirmati sunt et ceciderunt jhc. maria et filius salus mundi sit tibi clemens et propicius. Amen.

Heus aquí la copia fidel d'aquest manuscrit. No'ns hem prèrs altra llibertat que numerar correlativament les receptes pera major exactitut en les referencies que pujan fershi.

JHS.

En nom de Deu et de la beneyta sa mare e de tots los angels e archangels e de tots los sans e santes de paradys yo micer Johan comense aquest libre de Reseptes en layn 1466.

Ací comença lo *conoximent de les orines* he ací comença lo libre de la tehoricha del conoximent de les malalties segun diu Ypocràs e Galienus segons ques troba en lo libre de mastre Isach del coneximent de les orines com les pot hom conoxre et jutgar.

I. Si la orina sera blanca et no ben clara e no fa sino huna poca descuma e es menuda, aquesta aytal es de dona et te malaltia en la mare he la major partida perque la te plena de suziatat he fali dolor en lo ventre et en la boca del ventrell, et si la orina sera blanca e ben clara e prima aquesta es de dona prenyada he si la orina [es] ben clara ab altra color mesclada strana mostra la ma[la]ltia en la mare e en lo ventrell he pera curar esta malaltia faràs axí:

Pren un manoll de romer et altre de xara e altre de saluia he altre de artemisa e altre de agremonia et tot sia cuyt en huna e quan seràn ben cuytes traune lo qualdo he metehi mel e çucre e fesne exarop he

donan al pacient en lo matí tres culleretes ab set de aygua tebe, en la nit dos cullerades ab cinch de aygua, et apres tres dies que aura begut del exarop donauli porgua e fes lli bany sech et pren lo romaní que es dit per romero et artamissa et mandastre e mauruuin ventós e la xara, e fes lin lit en lo bany e sue en elles e apres dali a menjar. Aquest bany faras a dona que no sia prenyada e si sera prenyada no li poses en lo bany artemissa ni romer.

II. Quan veuràs la orina torbada da aquesta es uall, e dessus un poch clara, es de mal de ventrell e donali dolor en lo ventre et fali venir uomit e lançar. Aquest aytal fes lli exarop de codonys cuyts en aygua ros e no en altra aygua e menge perdius, aucels sens lo cuyro per que lo cuyro dona dolor en lo ventre e estreny la carn, e quan sera la perdiu cuyta pica la molt e fesne axí com morterol e methi e quan aurà meniat la carn e aurà set no li dons ví sinó aygua cuyta ab lo morterol e violetes, e ab lieçons e ab regalicia parada e après de açò pren mija onça de violetes e mija onça de falzia e hun manol de lieçons e una liura de carabacins, altre tant de lauor de cogombros, una liura de çucre e fes ne exarop e donali such de magrana dolça car la magrana lli tolrà la set e fes lli scopir los pinyols, e guarra ab Deu.

III. Quan serà la orina vermella e clara e fara molta scumma e los grans grossos aço es senyal de postema del costat e leues de creximent de sanch e de colera rubea e fir en los punts dels leus. E aquesta sanch que es creguda en la melsa fes la banyar donant lli aygua cuyta ab violes e ab falzia e ab lieçons e ab huna honza de regalicia parada e huntal ab oli e ab mantega e guarda cada día lla orina e si ueus que al tercer día nos alça la scumma tant com solia, es bon senyal pera que pot guarir, Deus ajudant. E si al tercer día salça mes la scumma es fort senyal de mort e del tercer dia auant pren huna onça de violetes e altra de erba breuca que es falzia e onça e mitia de lauor de carabases e de cogombros e mitia onça de regalicia et una liura de çucre e fes ne exarop e doneli per lo matí tres cullerades ab set de aygua tebea e ab açò purificarà la sanch, Deus volent, del mal ueri. E après pren la farina del ordi cernuda tres vegades a la rael dels mals vins e la llauor delles malves, sien cuytes estes coses e ab lo caldo sia pastada la farina e fesla dura e après calfa oli e hunte ten les mans e pastela entre les mans fins que faça corega et estenla en hun drap be prim e huntal ab mantega et possan sobre la dolor et donali a meniar fins en huit dies blets e ab let de amelles que son spinachs e dallí auant doneli los formigons fins al quinze dies, daliauant doneli lo poll cuyt ab la llauor de les carabaces e dels cogombros fins als XX dies hauant menge galina e moltó e begua bon ni amerat. En lo començ de la malaltia donali triagua e conexeràs si es de vida.

IV. Quan es la orina grogua e retira en color de fum es febre aguda, e si serà color negra aurà gran cremor dins lo cos e aurà gran set (e fersa) e fer sa la llengua e cobrir sa de costra negra e les dents

aurà de color quassi negrés e esmagnarà molt; aquesta malaltia es apel·lada febra aguda; sia curat axí: Pren mitga honça de violes e mitga de fatzia hun manat de licçons e de la rael del cart tuçar e rael de panicalt e hun manat de la rael del cart pebragó e cinch onzes de regalicia; e a totes estes raells sien leuada la scorça e sien cuytes en aygua e quan seràn ben cuytes traune lo caldo e mithi mitga onça de día dragant mollt e estigua en remulla tres dias tro que sia be disolt e après feslo be bollir ab huna libra de sucre e fes ne exarop e donen tots matins tres collarades e ab set de aygua tebia, en lo vespre dos ab V de aygua. En lo día següent per a matar la set, cón aygua ab les herbes dessus dites e ab mitga onça de día dragant e tingua en la boca zarguatoña e laur de codonys tot lliguat en hun drap e fes la scopir e leuar ha lla negror de la llengua e delles dents e huntali tots temps los pits ab oli rossat e les spalles tro en .X. dies e donali a meniar let de amelles e la llet de la llauor de carabaces ab tafuina e ab laur dels cogombros, ço es ab let. E dels X dies auant pren formigons ab mategua de cabres e de ouelles e no begua ni sino sera tolt del mig del cos o tot e de .XV. dies auant entre los .XX. dies, menge lo caldo del poll petit e poca de la carn e de .XX. auant menge gallina o moltó primal que sia quastrat mes no veia ui fins que sia be sforçat es leue del lit e begua aygua cuyta ab les herbes desus dites, e guarra ab Deu. Probatum.

V. Quant lla orina sera groga e tira un poch en color de fum e re-trau a color blanca e no es be clara, la malaltia es febra aguda e leuas de colera blanca que sta en la boca del uentrel e dona gran ardor e fa auer gran set e fali costra en lla lengua; [a] aquesta malaltia faras la medicina que es dit de colera negra e guarda que no veia ui e si per no guardarse aduençir aquesta malaltia que lli uingua oradura que git crits que uulla cantar e ferir als que stan entorn de ell els scup; a aquesta malaltia fes aquesta cura.

Primo rauli lo cap e huntaloy ab mantegna e pren gocets petits e obrils per la esquena e axi calents sien possats de sus lo cap e lo mes dessus la molera e sino pots auer gocets petits pren los majorets e sino pots auer pren lo cabrit chich e fes lo obrir e calent mitli en lo cap la tella e dessus lo cabrit; sino pots auer cabrit pren grossa gualina e fes segons dit es dels gocets, que si aço no es let romandria orat e tolt de hun costat; e [a] aytal dolor com aquesta pren lla mançanella de la muntanya e spigol e ysop e savoriga e salua e ginesta e orengua e timó e ruda, tot aço sia cuyt e fés hun bany ab aquestes e ab aquelles que poras auer e fes en guissa que iagua sobre elles per que reba be lla calor e per que sue, lla maior calor reba en aquel costat hon'aura dolor que sera adormit; altra uegada pren lo mandrastre e ruda e fulles de maruio e les de la xara e sien cuytes en bon ui blanch e cobri be aquel costat ab les herbes que sien be calentes quant o puga soferir e enbolicat axi stigua tro que sue iatsesia que lli aies possat en

lo costat de hon es tolt les dites herbes e sobre lo cap en la mollera lli possaras de les orbes, e axi guarra ab Deu.

VI. Quant lla horina sera groga e tira hun poch quassi vert clar, donali uolta e si fa poca scumma e los grans grossos, aquesta es febra retinta e leuas de collera vert, e grogua e la vert te la en lo fetge e la groga tella en los leus e donali ardor ab dolor e donali sequedat en la boqua e falli dessus lla lengua huna costra verda en torn de la lengua axi com groga; a aquesta melaltia fes lli aquesta cura.

Pren rael de fenol, rael de juliuert, rael ab les fulles de licçons e hun quart de polipodi e mitia onça de violetes e mitia onça de grimonia e la rael del blets e dues onces de regalicia parada; tot sia cuyt en vi e colau en la coladura, mithi mitia onça de dia draguant e fesne exarop ab sucre huna liura; en lo mati donen tres cullerades ab set de aygua, al uespre dues ab .V. de aygua tebea e faras coure altra aygua ab aquestes medecines mes noy posses pollipoli e cola lo caldo e possay miga onça de goma arabica e huna onça de sucre perque sia dolç e begua de aquesta aygua e [no] begua altra cossa e als set dies primers darli as a beure taluina de segó feta let de amelles ab laygua dessus dita destemprada e menge daliauant los formigons fets ab let de carabaces e de lauor de gogombros ab mantegua tro que sia detenada la malaltia e si per auentura sesdeuendra que per son mal regiment que menge o begua cosses contraries, vendrá en esser sens bon seny; pren la fulla de la edra e sien ben qurades e coules ab la miytat de aygua ros e altra miytat de aygua comuna e be calent posaloy en lo cap pero primer li untaras lo cap ab mantegua e possar li as les dites fulles de la edra ab plomes de perdiu cuyta ab mantegua ab los ferres e ab lo ui blanch e ab aço tornarà ab son bon acort.

VII. Quant la orina será groga e be clara e torna en vert aço es febra cotidiana e leuas de colera groga e rossa e sta en lo ventrel e donali gran tremor que no li cessa nit ne dia. Aquest aytal untel ab oli uiolat e pren hun manol de licçons, e altre tant de rael de juliuert, e altre tant de rael de api, e altre tant de falzia, e altretant de la rael dalmiron, e mig de la rael del fenol e de la rael de les bledes, e mig manol de artemissa e mig manol de polipodi; tot sia cuyt en aygua tro que minue la miytat; de aço faras exarop ab una lliura de çucre e donelin mati a uespre segons es dit en les altres receptes desus dites.

VIII. Quant la orina sera vermella color de rossa e no ben clara e fa tel negre dessus, aquesta aytal es senyal de febra continua e deuénlli dolre les spalles e lo cap; aquesta se leua de collera rossa e vert e sta en la boqua del ventrel; donali ab que porgue aquestes colleres e tantost aura bona memoria e doneli exarop de licçons e ab vinagre e ab blets menuts que son spinachs, e ab let de amelles e ciurons negres lo caldo e unteli les spalles ab oli rosat. Nou lagnius e doneli ab que gite les colleres sino vendra e gran malaltia sju llaguies.

Quant la orina sera groga e tira en blanqua e no es be clara e te

hun cercol negre dessus, aquesta aytal es febra cotidiana e leuas de colera grogua e de collera rossa; e la grogua sta en lo uentre e te les cordes del cor e deu auer dolor en les spalles e en lo cap, e si la orina retrau mes blanca que negra e com lli dones la uolta fa poca scuma e los grans grossos, es limossa e deuli donar dolor dejus la spalla dreita; donali ab que porgue tantost faent exarop dels licçons e de laour de carabaçes e de cogombros e untel ab oli de manzanella e ab oli rossat tot meselat e menge los blets menuts ab let de amelles tro que determine la malaltia e quartse segons dessus es dit.

IX. Quant la orina sera que tire en vermella hun poch axi com color de fum, doneli uolta e si fa poca scuma e los grans grossos, aquest aytal es tereenari dobble e deu auer dolor en lo ventrel e en los renjons e en lo cap. Aquest aytal fes aquesta cura e guarda que no li donen ui ni carn ni pa, hun dia o dos que no menge sino sopa en aygua e untal tot ab oli rosat meselat ab oli uiolat e pren zargatona e mit la a remulla en aygua ros e piccala e mit la sobre lo ventre en hun drap e espayara la cremor. E pera que guarexque de los colleres dali exarop fêt ab uinagre o ab agraç e apres dona exarop uiolat fet ab polipodi e donali fins en tres dies o quatre taluina de sego ab let de carabaçes e de cogombros e daqui auant donali a meniar crexems menuts ab let de amelles tro que los .VIII. dies sien pasats e si als .VIII. dies no ha milorat e lli torna la febra aguda, sta en gran perill e a menester la cura molt gran.

X. Quant la orina es crua e clara e color de or, aquesta mostra dolor de la melsa e suanex li lo cap e aura cremor tots uespres entre carn e cuyro e auengades tro en lo cinque dia se pasara esser sans e li tornara la cremor, smaga e pert la color e ua en pus decaent se o leuantse e lli dolen los genols e les coniuatures e quant uol correr e uol asegar que no pot parlar. Aquesta malaltia es de la melsa; per a aquesta cura pren rael de juliuert e rael de api e licçons menuts e dels almirons e rael de sparguera e rael de fenol e rael dels blets e la rael de tamarit de seca, e [de] aquestes raelis pren sengles manats e lauan be e sia be cuyt tro que minuesca la miytat e del caldo que romandra sien fet exarop ab una lliura de çucre e ab ruibarbre molt, ab aço baxara lo mal de la melsa e confortara lo fetge, e pren figues seques e sien cuytes en uinagre e picats sien fet enpaste e sia possat dessus la melsa, empero primer sia untat ab mantegua, e ab aço guarra ab deus.

XI. Quant la orina sera groga e clara e tira com scura color de fum e quant li daras uolta fara molta scuma e menuda, aquesta es quartana e leuas de colera vermella que esta en lo ventrel e en les cordes del cor a natura, que als quatre dies adormira primer los peus apres munta als genols e apres a les spalles e suanex lo cap e fa uenir uomit. A aquest aytal faras aquesta cura. Quant lo tindra la sessio pren oli de mançanella e oli uiolat e huntali tot lo cos e pren rael de licçons e dels almirons e rael de juliuert hi rael de api e de fenol e rael de

junça e rael de bledes e rael de tamarit e rael de sparguera, rael de panicalt e lengua bouina e mitga onça de polipodi; de tot aço fes exarop e pren per hun egual les dites erbes e mit en lo exarop un quart de ruibarbre e donali a mati a uespre, en lo mati tres cullerades ab set de aygua tebea e al uespre dues e cinch de aygua e no menge carn de pel agut ni ous sino scalfats en aygua ni formatge ni fruyta, e menge ço que n de mengar apres de la sessio e sill pren en la nit, menge gran mati e no begua aygua sino ui amerat, e si la orina es blanqua e crua es quartana dobble; a aquest aytal feslli aquest exarop e guart se de les viandes contraries.

XII. Quant la orina sera quasi blanqua, dali uolta e si fa molta scumma e menuda, aquest [es] itropich. El que ha aquesta malaltia es fexuch dels braços e dels pens e deu inflar la cara e la natura. Per aquesta malaltia pren les figues e panses negres de artamissa e grimonia e sia cuyt en aygua e no li dones altra cossa sino aquesta aygua e amerarli lo ui: Aci o remet auant on es aquest senyal $\frac{o}{o} \frac{o}{o}$ (1).

XIII. Quant la orina fa scuma e feçes es mal de fetge. Aquesta malaltia fa exir la materia que fara per daual verda e es colera vert e ue del nentrel, e si fara colera blanqua ue de humor gran que a en lo cos, e a aquesta malaltia faras esta cura: pren laur de murta e laur de çumach de cascu un dracma, de berberit un dracma, e un dracma de flor de magrancs ennessades e dos dracmes de rosses e coga tot ensems e picau molt e cola lo caldo e pren una onça e miga de goma arabigua molta e miga onça de laur de nerdolagues vermelles tot molt, gitau en lo caldo e met hi cera e miga onça de diadruguant e miga onça de fener e possay miga onça de aygua e coga tant tro que torne spes, e aço sia destrempat ab lo caldo e dona al pacient tots matins dues cullerades, al mig dia altres dos, al vespre altres dos, ab açó deu affuxar la malaltia. E si ab aço no uol affuxar la malaltia segons tu uoldras, pren hun quart de onça de sanch de dragó e miga onça de goma arabigua e miga onça de polipodi e huna onça de sandels, dues onçes de gales e tres grans de ensens e hun quart de onça de grans de himaga e sia tot molt ques puga cendre, e de aquesta polvora donen al pacient ab lo caldo dessus dit tots matins e cada vespre, e guara ab deu.

XIV. Quant veurás la orina crua e molt clara que faça molta scumma e menuda, aquesta es de tisich e a lo mal en los leus e leues de aquesta malaltia de fret e denen lli sonar los pits quant se treballa a fer alguna cosa o en anar, e nos farta de alendar; aquest aytal guart se de meniar cosses fredes e tambe de les calentes e seques de natura, mas menge caldo de moltò o de galina; no menge nengun peix ni carn

(1) No hi és en lo restant del Ms., però com més endavant seguexen altres regles y receptes sobre'l conexement de les orines, les hem posades a continuació suposant que abans d'elles lo copista degué olvidar-se de posarhi la senyal susdita.

de pell agut ni all ni ceba ni formatge ni pebre. E per a curar aquest mal sia pres hun manoll de maluins la rael, e la rael del cart coler e rael de lengua bouina, miga onça de exenuç e hun quart de alfolbes, un dracma de gra de fenoll e un dracma de batafalua; coga tot en huna, e quant sera cuyt sia picat fora lo caldo e methi un dracma de dia dragant molt e una lliura de alfani e fes ho axarop e donen per lo matí dues cullerades ab quatre de aygua tebea e al uespre com se uoldrà gitar altre tant e pendras un dracma de exenuç, altre tant de alfobles e hun manol de maluins e la sua lauor e un dracma de lins, tot sia cuyt en huna, e quant sera cuyt pren dos draps de lli e posels hi calents com los posa soferir ab les dites cosses be picades sobre los pits e sobre lo ventre e com la hu sera friet posselin altre calent e ab açó perdrà lo ofegament, açó sia fet cada nit fins en nou dies. E pren marruuió uentos e mandastre e romer e polliol e sia cuyt en bon ui que no sia agre e sia possat al pacient deius les soles dels peus que prengua aquella calor stant en son llit tro que sue molt fort; ab açó perdrà lo tisich la sequedat de la uentositat e quant lo uoras millorat donali porgua e use de meniar la reyonada del cabrò e galina grossa e quart se de les coses fredes e seques e salades, e axí guarara ab deu.

XV. Quant la orina blanca e[s] be clara e luent e fa molta scuma e menuda es de tisich e promouse de fleuma blanca que te en los rams del ventrel ab les cordes del cor en lo cano dels leus e fal tosir e gitar molta scuma e sonenli lós pits. [A] aytal malaltia com aquesta fesli la cura que desus es dita e dona li lo axarop de la lauor de les malues.

XVI. Quant veuras la orina groga e clara e tira axí com a tina e farà molta scuma e menuda, axí mateix aquest es tisich e procehix de fredor de les leus e deu gitar podre per la boca. Et sapies que açó li mengará tot aquel verí e podre. Et aquest aytal fes li la cura desus dita e mana li beure lo sagí del porch tots dies en dau, tebeu, e si serà jueu o moro dona li la reyonada del cabrò regalat e teben tots matins mesclat ab mantega de cabres e ab açó guarrá ab deu.

XVII. Quant la orina será clara color de or quant la batrás en lorinal e farà grans menuts en lo sol del orinal e poca scuma es desfara tost, aquest aytal es de hom sans que no ha negun mal.

XVIII. Quant la orina torna en groga e la color terbola com fum e es poca la orina donali una volta e si fa la scuma molta e los grans grossos, aquesta malaltia es postema coral e toca en las cordes del cor e dona dolor en los ronyons e en la boca del ventrel e a negades sua la cara suor freda a grans gotes. Aquest es mortal, no faces cura en ell.

XIX. Quant la orina es clara, color de ui blanch, quant la batrás donali una volta e farà gran scuma e grossa e alta, es ram de postema sanguina e dona dolor daual la mamella esquerra, e si es axí, es mortal, no cures dell.

XX. Quant la orina será blanca e farà molta scuma e grossa e nos desfà sopte, es spiritual e donali dolor en lo ventrel, es mortal.

XXI. Quant la orina sera color de rósca quasi blanqua, dali volta, e si fa molta scuma e alta es torna vert, aquesta ha nom postema epeliatich e anateras; aquesta dona dolor al fetge. Regexas bé que mortal es.

XXII. Quant la orina sera negra com a exaguadures de carbó e farà gran scuma, aquesta es postema negra, ques leua de collera negra e deu auer dolor en la melsa e en los renyons, e es mortal.

XXIII. Quant la orina es spessa e terbola e color de brag que es sanch e fara gran scumia e alta, es postema del ventrel e deu li fer dar crits si al segon dia o al tercer nos mudarà la dolor al melich o daual e no fara la orina segons la feya abans. Cural ab lo exarop que dessus es dit en la recepta de la orina crua e molt clara, e guarra ab deu. E si la dolor no deualla al melich sino que resta en lo ventrel, es mortal.

XXIV. Quant la orina sera vermella e clara e fara la scuma e grans menuts aço es de natura de ydropich e de tisch e es ha ventura de mort, e si la orina sera espessa axi com terbola [formant] leues de aquel mal, [a] aquest aytal dona de tercer en tercer dia una onça de escapa daton destemprat ab exarop rossat tro que sera deliurat apres sia penssat, e guarra ab deu.

XXV. Quant la orina sera de color de fum, dali volta si fa molta scuma e dessus com a nuuol negre e daual clara, haquesta es febra aguda e es mortal.

XXVI. Quant veuràs la orina que es crua e color de fum, dali volta e si fa molta scuma e los grans grossos, aquesta es postema reuria e dona dolor en lo costat esquerre; fins en .V. dies, sera mort. E si la dolor al costat dret passarà e li darà congoya que nol ley tossir, que li farà posar la mà en lo costat, cural axí: si es om joue fes lo sagnar de abduis los braços; en la hun de la vena de les espalles en lo altre braç en la vena del tou dels pits e trau la sanch per mida, aço faràs en los tres messos del any en lestiu e si serà en lo temps de deembre o de octubre tro en febrer, trau li tanta sanch tro que començe a esmagar en los braços del sagnador; aquesta sagnia sia feta de quatre en quatre dies tres vegades, una vegada la hun dia e a cap de quatre dies altra vegada e pasats tres dies sia sagnat segons dit es e axí sia sagnat les dites tres vegades. E com vindrà lo tercer dia si sera millorat untal ab oli violat allí ou ha la dolor e si no has oli violat untal ab mantega, apres pren les rael de les manuins e la lauor de les malues e les alfolbes e rael de lengua bouina e lo cart tucar, que es lo panical, e en una gran caldera sia tot cuyt e pren dos draps de ly e sien banyats en aquel caldo que sia be calent tant com lo pora soferir e sia posat hon ha la dolor e quant le hu serà fret sia li possat laltre ab [caldo] de les herbes; açó sia fet per hun dia tro a tant que li leue la dolor; quant veuràs que es millorat pren altra vegada aquestes erbes e coules en lo uí segons les coguist ab laygua e pren un velloci de lana suczea e mulal escorel en bona guissa e no del tot e fes axí com fist ab los draps e dona li a mengar la costana del segó e no altra cosa; açó menga;

tant que sen mantinga. Açò sia feyt per .VIII. dies e dali avant puis los .XV. dies donali a mengar formigons ab mantega e de .XV. diès avant, donali pollts cuyts e met dins lo pollastre carabacins e laour de cobonbros tot cascat e ligat dins en un drap e sia metut dins la poll e cogut tant com sia nescesari e no menge si no del pol e dali un poch de ui que sia fi be ayguat e açò sia fet a los .XX. dies, e dels .XX. dies avant donali a mengar galina grossa o moltó crestat de dues pars e com pades que sien destopa de seda, en aquèsta aygua e posse les dessus los hulls e açò sia fet per .XXX. nits.

DISPUTA DE LES ORINES

Ací comença la disputa de les orines segons se ussa [en] fisicha. La primera demanda es per que es guardat en la orina ha conexer la malaltia. La segona demanda de que nax la orina en lo cos e hon ua quant be de la uexigua en la natura. La terça demanda per on ue la orina quant ue a la natura. La quarta demanda es per que es mes de guardar la orina per lo matí que per lo uespre o altra ora del dia.

Item per que deuem guardar en la orina per conexer lla malaltia mes que no en altres cosses de la persona si es per ço com lla orina es such dels humos com tots los crea nostre senyor deu de quatre elemens, los quals son apellats foch e aygua e ayre e terra e axí se fan quatre elemens en lo cos de la persona e quatre humos que son apellades collera e fleuma e sanch e malenconia; que del foch se fa la collera, de la aygua lla fleuma, de la terra la malenconia, del ayre la sanch, per ço son aquests humos en tota part mes aydades dels quatre elemens mes de hun que del altres tres; açò es semblant a la pasta que la huna sera clara per molta aygua, altra pasta sera pus espessa per que ya mes farina, altra pasta sera alissa quey ha poch leuat (altra sera); axí com les pastes no son unes, axí les persones son compostes dels quatre elemens e de aquell element quey es pus potent en lo ços, axí es creada la humor segons dit es, axí com les pastes no son totes hunes, axí les persones no son totes de huna calitat.

Aquestes son les enterrogacions de fisica per que podem el que sap alguna cosa de fisica o el que nou sap que la persona es pastat axí com pasta segons dit es be axí en la part que regna mes huna humor que altra; per ço quant la orina ix de la natura es creada ab aquella humor que mes regna en la part mes que no ab les altres besties, axí la orina rep es decorre es trastorna ab aquella humor que mes regna, per ço mostra senyals ab qual humor es mes creada.

La primera enterrogació es per que guardant en la orina conexem la malaltia de quina materia es; la segona demanda es de que naix la orina, açò es axí com quant om pica moltes erbes totes en huna e de la una ha mes such que de les altres e quant la cola en la coladura

mostra la color de qual erba ya mes such, axí fa la orina que de la color de la humor que mes regna en la part de aquella pren color e senyals de la malaltia, que totes les malalties naxen de aquets quatre humós e la orina es exugament de les humós segons dit es e qui axí nou departeix o raona no es metge ni sap de física.

Altra qüestió, que be pot hom dir que la orina naix de ço que la persona menga e beu, que quant la uianda es en lo uentrel alis cou per la gran calor que ha lo fetge que stà daual lo uentrel, e es axí com quant la ola sta dessus los feros, e quant es cuyt fa axí com laygua del ordi que quant es spessa ix la virtut del ventrel e entra en la uianda cuyta en hun loch hon es ell a dotze dits e aquis rete per que nos perda la vida nis mogua tan apresca tro que begua lo such e romanga axí com fem podrit, lo such entra en lo fetge per hun canal fins que fa huna vena grosse e dela naxen altres uenes com a rams e partexense en moltes parts que son apellades mestrica e cascuna de aquestes se partexen com rams, e de aquestes rams fa lo uentrel entrar tot lo such dessus dit al fetge; lo fetge es semblant de les stelles del alba que donen humor a la terra e lalba fa renouar e reuerdir, axí fa aquestes uenes desus dites al fetge que entren fins que es ple tota la carn que es en lo fetge de ço quey entra e allis cou fins que torna sanc e de aquella sanch se fan dos scummes la una es clara e quau en la fel e es apellada cholera e es uermella e groga e amarga e calent com a foch; laltra scuma es espessa e cau en la melsa e es apellada malenconia e es negra e freda, e de la altra sanch que roman en lo fetge e del cor ua en partida al cap, e laltra ua a les uenes de tot lo cos e de aqui ix la sanch vermella e dolça e calent e del cap nix huna humor freda e humida e ua al polmo e als pits e al uentrel e mescles ab ella e fas daquella humor la fienma e es blanqua e quant ha repartit les sues parts stes cosses sobredites e los renyons cullen les aygues e romanen collades. E de les cosses dessus dites uan sen per hunas canals e dessus en los loms e ua per mig dela spina a la part dreita e esquerra de sus e deius tro que son aiustades e deius departides e alis departexen segons dit es; alli naix la orina dels renyons e quau en la uexigua e ua a la natura e per ço se demostra en ella les malalties del cos pero la orina çom se pot departir axí la orina naturalment, com la orina naix e don ix?. Daquesta enterrogació que aqui es dita breu que en los libres de física jau pus larch que açi e qui axí nou sap e nou departeix, sapiats que no sap de física.

Com entra la orina en la vexigua? Sabut es qual uexigua estanquada o qual te forat o canal o vena que uage a la vexigua per on ixqua la orina a la vexigua e a la natura. E aço es per força de natura maravellosa que fa nostre senyor deus per donar sanitat [a] aquel que a el plau. Quant la orina quau dels renyons en la uexigua cau molt calent e ue la suor a la uexigua e suant de dins per força la suor se ua esprement e ua destillant poch poch e ua a la natura e ix per la natura axí

com se conue ve la natura de la uexigua per que com ix la orina axis departeix com ix; e lo metge que axi nou sap e axi nou raona no sap de fisica.

Axi departeix com se departeix la orina. En lo mati, sabut es que la materia del ayre del dia no sembla a la materia del ayre de la nit, que tots temps sera pus fret lo ayre de la nit que laire del dia ara en stiu ara en hivern, per tant la materia se endreça millor per endreçar la seu [¿son?] a la nit sabut es que axi es lo us a totes gens del mon per adormir axi en hiuern com en stiu per ço endreça la son de la nit la materia per adormir, lo dormir fa millor de moldre la uianda que hom menga e temprera les humos e governa los membres del cos perque stan sosegats del dormir; lo dormir es millor en la matinada per que selauos stan sosegats les humos e temprats.....

VARIES RECEPTES

XXVII. [*Sagnies*] Loma de denou, de XX, e XXI, e XXII, es mala e de XXIII, e de XXIII, es bona, de XXV es mala, de XXVI, de XXVII e XXVIII es bona e de XXIX e XXX es mala, e guardat dels dies abciachs.

Del es sabut que es dos negades en lany, la una es a X dies abans de sent juhan, l'altra a deu de nadal e son tres diluns en que hom se deu guardar que nos toque en ferse exir sanch en nenguna guissa: lo primer es lo primer dia de abril, lo segon es lo primer diluns de agost, lo tercer es lo primer dia de deembre.

Tot hom ioue se deu sagnar en deiu en la luna minua a set dies o a onze del mes; lom vell se deu sagnar que sia lla luna de XVIII o de XXIII dies e que aia meniat hun poch e begut, per ço se fa al ioue en la minua per que minue la sanch es baxen les humos. E al uell en lo crexent per que crexqua. E per tot hom se guart de sagnar en dia abciach e per ala melsa guarda la luna de XVIII dies que sia minua.

XXVIII. Si lauor del api sera beguda ab uinagre o ab aygua, aquel qui a mala color e la solia auer bona fer lay cobrar, e si sera cuyta ab ui tol la dolor de les dens si sera presa la rael de la berbena e cuyta en ui e ab aquell ui laue les dents, e leuar los a la dolor.

XXIX. Tot hom quaternari prengua la bretonegua e sia cuyta en aygua que minue la miytat e sia colada e se bay X dies tots matins e guara ab deu.

XXX. A tot hom tercenari o segon o cotidia pique la bretonegua e ab aygua crua sia dada ab cayela, sia colat ab hun drap prim e bega tres dies areu o V; guara ab deu.

XXXI. Qui auia tel en los huls coga la bretonegua ab aygua e minue les dues parts e sia colat e pren los blanchs dels ous e debat los molt be e traue las cumas e apres sia tot mesclat e fes ne tant que baste

per a XXX dies e totes nits mulleles [ab] estopa salat e fes lo coure ab lo seu caldo axí com formigons e menge aço e perdra la dólòr e la cessio si aura calentura, ni li dons ui e donali aygua cuyta e methi una lliura de aygua ros e huna onça de bon ermini e dos onces de goma arabigua remulat en la dita aygua e tot mesclat begua daquesta aygua.

XXXII. Item per a qui a dólòr en lo vèntre pren spigol, comins e orengra, póliol e timó e tot sia ben cuyt en bon ui e began calent tant com soferir lo puxqua e si tantost no aura remey, pren dos draps e mullel en aquel caldo e ponel calent sobre la dolor axí que quant lli leuaras la un qui sera fret methi lo calent, e doneli a meniar cosses calentes e si sera dia de deiuni, menie lentiles cuytes e parades de la scorça e aroç cuyt ab let de amelles, e si sera molt flach dali let de cabres cuyta ab pedres e donali galina uella e leuan lo cuyro que lo cuyro fa exir lo ceruel e strenyer; com sera mol cuyta la galina pica los ossos e laual en el caldo colant ho e beguen e guará.

XXXIII. Pera qui a puntcs pren huna caldera ab ui e pren hun ueloci de lana sutzia e coga en lo ui e com aura bolit partex lo ueloci e met li la meytat sobre lo loch de les puntcs e quant sia frèt aquell, posali l'altra miytat, e ab aço guarra ab deu.

XXXIV. Qui a dolor en lo ses ques reprèn quant ix a cambra, fes fum de pegunta e rebal per daual aseyt en huna colmena e pren hun drap mullat de lli en lo ui e met lo dessus lla cendra calent de la pegunta e rebal per daual tota aquella uapor e ab aço perdra la dolor. E si la orina es grossa e retorna a vermella e a color de fum e clara e fa poca scuma ab grans grossos e poca orina, aço es malaltia dels osos e de la gran dolor strenyer fa molt que no pora exir a cambra iatsesia ques proue moltes uegadas e gitará lims ab sanch e ab dolor. [A] aquest aytal posseli de la lana sutzia ab lo ui desus dit, e guarra ab deu.

XXXV. A qui nascha alguna cossa mala dins o de fora del cos que es dita postemació, sia cuita la bretonèga e, colat lo caldo, sia li donat a beure tres dies areu e matará lo verí.

XXXVII. A persona enfitada de vell o nou o a om esqualat sian li feta aquesta mediciná matexa.

XXXVIII. A persona qui hàia dolor en les dens prengua tres o quatre fulles de bretonèga en la nit com se voldra gitar, entre les dens ali on sera la dolor, e si per ventura no haura remey en huna nit façau altra vegada en la nit e mastegueta entre les dens on tinga la dolor e soferex quan per que es amarga; prouat es.

XXXIX. Si alguna persona perdra la vista per malaltia, coga la bretonèga en aygua e usen de beurela en deiu e en la nit quant se voldra gitar e quant mes la beuré tant sera millor.

A mal de pons e de correça

XL. Item ly que sia bo e fi deparel e fes lo bolir e methi let de

cabres e oli rosat en un poch de sanch de dragó e mastech e de aço sia fet cristiri e leuat en aygua lo més que puya e guara ab deu.

Recepta per guarir mal de gota (1)

XLII. Item lo pare e la mare vera de aquel menen lo a la esglesia en la quarta feria ço es dimecres e en la .VI. feria ço es diuendres e lo disapte e hoia lo pacient tota la misa (e diga) e lo dicmenge hoia la misa e diga lo capella sobre lo cap de aquel lo euangeli en lo qual es dit: *hoc genus non ejiciatur et in oratione et ieiunio*, e sis uol sia expulset ho lunatich o endemoniat, de continent sera guarit, e porte ab si escrit: «*gaspar, baltasar e melchior*».

XLIII. Item la pedra del cap de la oronella, la blanqua, e la pedra qui porta lo quórp a sos fils es molt bona e prouada.

Recepta per a guarir los huls foschs

XLIII. Sya pres un fetge de cabró e sia entretallat e pux gitali poluora de pebre lonch o de alquena e pux pren(ch) lo such o la scuma qui exira e met en los ulls e menge lo fetge; prouat es.

Recepta pera guarir persona que aia agut colp en lo hul

XLIV. Fes lo sangnar en lo braç esquerre en vena del col o de qualque part sia ferit fello sagnar de la altra part e fes li enpastre de such ol api o de mola de pa e posa lo y en lo hull.

Recepta per a guarir persona qui aia lo ventre inflat o algun membre afolat

XLV. Item sien presses .XX. figues blanques e hun got de mel e dos gotetes daygua e dels caps dels porros, e tot aço sia bollit en aygua e bulla tant tro que torn a la terça part e sia be escumat e pux donali a beure al malal ab bon vi per lo mati e al vespre per .XII. dies, e sera sanat; prouat.

Recepta pera fer hun lauament pera matar lo càncer e tota mala plagua

XLVI. Item sie pres alum cremat e sia molt e sia destemprat ab such de cornicerni e sia lauat lo mal souint, e ab deu guará.

(1) Aquesta metexa recepta, ab lleugeres variants de redacció, se troba en lo *Tresor de pobres* de Pere Hispano (Papa Joan). Vegis en lo folletí, no acabat, de dit titol de la *Revista Catalana*, pàgina 20.

Recepta pera fer un lauament bo pera la boqua

XLVII. Item sia pres lo such del corniceni e del plantatge e del api e verdet e caparós e vinagre e alum cremat de roqua e sien fet enguent be clar e fregue ten souint la boqua e les dents.

Engüent molt loable pera refredar plagua

XLIII. Item sia presa de bona ceruza nou onces e fort vinagre .VIII. onces e oli rosat .XVIII. onces e sia mes a coure en una caçola e coga tant tro lo vi agre sia consumit e romanga loli e vinga a manera despesitut, e es fet.

Altre engüent axi pera plagues velles com pera fresques

XLIX. Item sia presa centaurea menor e barbena e mille folium anna ab vi blanch tres terçoços, trementina .X. onces, çera blanca .VI. onces, ariestrolgia redona e mira .V. onces e mástech, de cascu tres dragmes, let de dona que crie fill tres onces, e sia tot fet engüent.

Recepta per aquel que molt orina

L. Siali donat .VIII. matins areu del such del mandrastre en deiu e begua tart de aygua dolch e ab deu guará, o siali donat a beure aygua en la qual sia cuyta fulla de figuera verda.

Recepta pera guarir burch de costat

LI. Item sia presa auena e sia parada e pux sia torrada e fet un saquet e calent sia faxat en lo costat moltes vegades, e guará ab deu.

Engüent del moro de ondara

LII. Item ensens e mastech e resina e pegunta e oli e cera nova e sia de tot fet engüent.

Recepta vera pera guarir persona que aia mala color [e] per sobres del fel estiga groch

LII. Item sia presa la fel del porch mascle e dues o tres grapades de ciurons vermells e rael de tamarit blanch; cogua tot en fin vi tro que aminue la terça part e begua daquel vi en deju e guará ab deu, e lo vi que ha de beure al meniar sia amerat ab aygua que haia cuyta rael de tamarit. E si vol réfrescar lo fetge, pren lo such de la cilidonia e lo vi blanch e prenga lo ruibarbe molt e cusit en una talequeta

ques remul e quant sera be remullat sia be premut e de aço li dona a beure tots dies un got e laygua que beura siay messa raell de tamarit.

Recepta pera guarir tota dolor

LIII. Sien preses les coes del naps e totes les fulles e tenho molt en vi fort e pux piqueles ab sagi de porch e posau desus e guara; o pren del seu del cabró, treu en les cebes blanques e tall les menudes e fricho tot ensemps en manera dengüent e posaloý tant calt com ho puxa soferir. Es cosa prouada.

Recepta pera guarir ciatigua

LIV. Items ia pres lo such del evol e farina dordi ell such del julivert emostalla molta, so es lo grá, e sia presa una messura de mel e altra doli e metho en una caçola e posan sobre lo foch e meti les coses damunt dites e fes enpastre e meti loy en lo loch dolorós.

Recepta pera guarir mal destomach

LV. Sien pressos los comins e sien cuyts en fort vi e posals sobre los pits e si es fret lestomach pren ruda e poliol e manruui tant de la hun com del altre e sia cuyt en vi fort e bega casun dia una cullerada e ajuda molt si beu del such de la canya vera; es molt millor.

Recepta pera mal de membre sia menjadura

LVI. Sia presa la raell del cobonbro amarch e picala e pren lo such e posau sobre la menjadura e laual be e pux posay les fetes e feu tres dies e sera guarit e aço matex fa lo tarech e si es fenbra que aia mal en la natura.

ERNEST MOLINÉ Y BRASÉS

(Acabarà)

**I PAPIONS, I PEPIONES E LA MONETA UNETA;
Denari Pavesi e Veneti correnti in Catalogna e Castiglia
dal IX al XIII secolo**

In un commento agli *Usatici di Barcellona* (1), che si conservano trascritti in un codice di pergamena nella Biblioteca Universitaria di Cagliari, un giureconsulto di molto valore, Giacomo de Montjuich, barcellonese, vissuto nella prima metà del sec. XIV dà esatte ed interessantissime notizie, quantunque sommarie, sulle monete e valori